

РОЗДІЛ 7

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.411

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/5-78-22>

Бабіченко В. В.

Ананченко А. О.

Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА»: РІЗНОМАНІТНІСТЬ ПОГЛЯДІВ

У статті досліджено наявні визначення поняття власного капіталу та способи його формування на підприємстві. Визначено проблему наявності недостатньо аргументованих підходів до визначення сутності та складу власного капіталу, систематизації та вибору показників, що його характеризують, складності інтерпретації неоднозначного трактування поняття власного капіталу. Представлено власну концепцію визначення поняття власного капіталу, яка розкриває характерні ознаки та фактори впливу внутрішнього й зовнішнього середовища на підприємстві, є гарантом захисту інтересів власників у разі виникнення ризикових ситуацій. На основі узагальненої інформації авторами запропоновано визначення поняття власного капіталу, що є основним забезпеченням фінансово-господарської діяльності організації.

Ключові слова: власний капітал, концепція, диференціація, підхід, облік.

Постановка проблеми. Недостатній рівень ефективності господарської діяльності підприємства багато в чому пояснюється способом формування капіталу. Якість прийнятих рішень з цього питання впливає на результат діяльності підприємства загалом, відповідно, вони мають ґрунтуватися на високоінформативних даних, які можна отримати за допомогою облікової системи. Отже, власність підприємства, сформована за рахунок власних коштів, а саме прибутку та внесків засновників, є капіталом, що як один з основних видів економічних ресурсів необхідний для функціонування того чи іншого підприємства, організації комерційної та виробничої діяльності.

Існує проблема неоднозначності та недостатньої аргументації підходів до визначення сутності та складу власного капіталу, систематизації та вибору показників, що його характеризують. Недостатньо розкритим є питання вивчення порядку відображення власного капіталу у фінансовій звітності суб'єктів господарювання. Розгляд зазначених питань має як теоретичну, так і практичну значимість, що підтверджує актуальність вибраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Власний капітал для підприємств є джерелом самофінансування, тому багато науковців його досліджували. Зокрема, І.О. Бланк [1, с. 512] розглянув питання управління власним капіталом, А.Н. Хорін [2, с. 81], як більшість учених, основною метою написання робіт визначив дослідження способів формування власного капіталу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідно побудувати загальну концепцію визначення власного капіталу з урахуванням уже сформованої сутності поняття. Основною метою цієї концепції є розкриття та дослідження всіх складових факторів і характеристик, що впливають на формування власного капіталу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження та уточнення поняття «власний капітал», що є дуже поширеним як в економічній теорії, так і на практиці, тому від його правильного

розуміння сильно залежить подальше наукове опіювання напрямів соціально-економічних процесів розвитку підприємства загалом.

Процес формування капіталу необхідно спрямовувати на задоволення потреби в придбанні активів та оптимізації капіталу для забезпечення найбільш ефективного його використання.

Виклад основного матеріалу. Капітал – це перш за все кошти, якими володіє суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності задля отримання прибутку. Він може бути сформованим як за рахунок власних, так і за рахунок позикових джерел. Власні джерела – це власний капітал, що є основним джерелом фінансування підприємства. До складу власного капіталу входять:

- 1) зареєстрований капітал (пайовий капітал);
- 2) капітал у дооцінках;
- 3) накопичений капітал (нерозподілений прибуток, резервний та статутний капітал);
- 4) додатковий капітал та інші надходження.

Методологічною основою формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал є Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. за № 73 та Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності» від 28 березня 2013 р. № 433, норми якого стосуються підприємств, організацій та інших юридичних осіб усіх форм власності (крім бюджетних установ).

У роботах провідних економістів власний капітал представлено як основу для створення, існування та подальшого розвитку підприємства, що включає низку елементів, які є основними та важливими об'єктами управління фінансовою та господарською діяльністю організації.

Однак таке розуміння не відображає складності інтерпретації неоднозначного трактування поняття власного капіталу щодо бухгалтерського обліку. Понятійний апарат власного капіталу є різноманітним, на думку зарубіжних учених (табл. 1).

Переважно в економічній літературі науковцями виділяються два концептуальні підходи до дослідження змісту власного капіталу, а саме економічний (в рамках еволюції економічної теорії) та бухгалтерський (в рамках еволюції бухгалтерського обліку), проте по-різному може інтерпретуватися їх сутність.

Так, В.В. Ковальов зазначає, що перша концепція говорить про те, що капітал слід розуміти як сукупність ресурсів, які є універсальним доходом суспільства загалом та його елементів зокрема, тому в додатку до фірми капітал – це сукупність її виробничих потужностей.

Відповідно до цієї концепції величина капіталу обчислюється як підсумок бухгалтерського балансу за активом. За другої концепції капітал трактується як інтерес власників фірми в її активах, а його величина дорівнює сумі чистих активів [10, с. 1024].

Сутність власного капіталу в рамках економічного підходу не може бути однозначно визначена, оскільки на різних етапах розвитку економічної теорії в рамках різних напрямів дослідження вона зазнавала змін, формувались нові види й ознаки власного капіталу, що доповнюють та розвивають його загальні характеристики. Таким чином, поняття «власний капітал» може одночасно характеризувати й майновий потенціал, й джерело його фінансування.

Бухгалтерська концепція об'єднує низку інших напрямів у вивченні сутності власного капіталу, що зближує її з економічною концепцією, отже, зміст бухгалтерського підходу не має бути представлений в істотно спрощеному вигляді й вимагає більш детального розгляду.

При цьому різноманіття виділених підходів до визначення сутності власного капіталу в контексті дослідження економічної науки й бухгалтерського обліку, їх взаємозв'язок і вплив на трактування умовно можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Аналізуючи сформовану концепцію, автори представляють порівняльну таблицю переваг та недоліків визначення сутності поняття «власний капітал» на прикладі ресурсного, майнового, функціонального та вартісного підтипів бухгалтерського та економічного підходів (табл. 2).

Представлена таблиця переваг та недоліків визначення сутності диференціації поняття «влас-

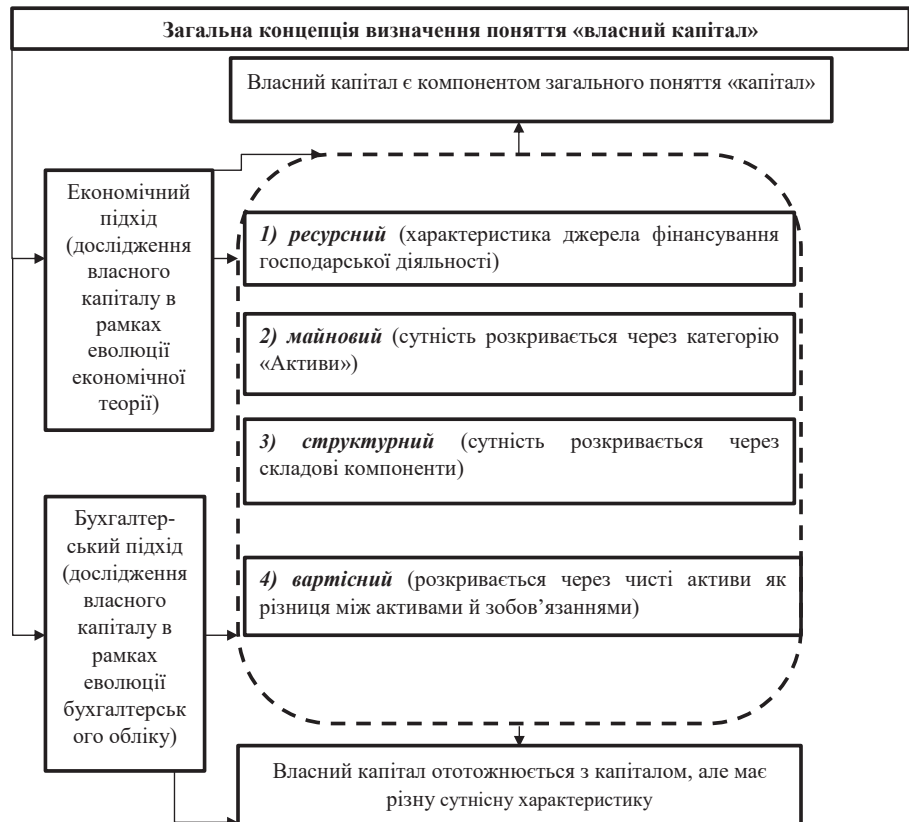

Рис. 1. Загальна концепція визначення поняття «власний капітал»

Джерело: узагальнено за джерелами [1, с. 512; 6 с. 287; 7, с. 96]

Таблиця 1

Порівняння підходів до визначення власного капіталу

№	Визначення власного капіталу	Джерело
1.	Вклад власників та прибуток, накопичений за час діяльності організації.	П.С. Брузких [3, с. 736]
2.	Вартість активів, не обмежених зобов'язаннями.	В.Ф. Палій [4, с. 506]
3.	Величина вкладів власників, що змінилася під впливом фактів господарської діяльності, представлена у вигляді чистої вартості активів, що залишилися після вирахування вартості зобов'язань.	В.Д. Новодворський, В.В. Марін [5, с. 159]
4.	Сукупність майна, прав та фінансових коштів, необхідних організації для здійснення статутної діяльності, покриття збитків та створення нових видів майна.	І.М. Дмитрієва [6, с. 287]
5.	Загальна вартість коштів організації, що належать їй на правах власності та використовуються нею для формування активів.	І.О. Бланк [1, с. 512]
6.	Складова частина фінансових ресурсів, визнана обліковим способом, сума зобов'язань організації перед власниками у зв'язку з наданням ними майна для здійснення діяльності як на етапі формування організації, так і в процесі реінвестування отриманого прибутку протягом усього періоду його функціонування від моменту заснування.	А.Н. Хорін [2, с. 81]
7.	Збільшення вартості, втілена в сукупності створених минулим трудом продуктивних ресурсів, що принесли прибуток та належать господарському суб'єкту на правах власності.	Л.Т. Гіляровська, В.А. Ситникова [7, с. 96]
8.	Різниця між активами та зобов'язаннями підприємства.	НП(С)БО 1 [8]
9.	Вартість активів, на які не поширюються фінансові зобов'язання кредиторів.	МСФЗ [9]

Таблиця 2

Порівняльна таблиця диференціації поняття «власний капітал»

Підтип	Переваги визначення сутності диференціації поняття «власний капітал»	Недоліки визначення сутності диференціації поняття «власний капітал»
Ресурсний	<ul style="list-style-type: none"> – Акцентує увагу на пріоритеті власника щодо розпорядження його активами; – зазначає необхідність та значимість власного капіталу для економічного розвитку організації та здійснення господарської діяльності, що підкреслює його оперативну функцію. 	<ul style="list-style-type: none"> – Розкриває сутність власного капіталу тільки з позиції інвестиційного ресурсу; – відсутні характерні відмінності власного капіталу від інших джерел фінансування діяльності організації, за винятком приналежності їх власнику.
Майновий	<ul style="list-style-type: none"> – Акцентує увагу на характеристиках власного капіталу, розглядаючи його як сукупність активів, що належать власнику; – відзначає здатність власного капіталу до приросту за рахунок самозростання активів в процесі господарської діяльності; – у спрощеному трактуванні власного капіталу (активи за вирахуванням зобов'язань) найбільш поширеною серед фахівців бухгалтерського обліку та економічного аналізу ототожнюється з вартісним підходом, близький економічному концептуальному підходу. 	<ul style="list-style-type: none"> – Визначення сутності цієї дефініції в рамках майнового підходу, як правило, не передбачає розкриття цілей розміщення власного капіталу в активах організації; – в практичній діяльності частку власників у складі активів організації можна визначити з деякою часткою умовності, а саме розрахунковим шляхом за допомогою віднімання від вартості активів зобов'язання.
Функціональний	<ul style="list-style-type: none"> – Конкретно позначається перелік об'єктів бухгалтерського обліку та статей бухгалтерської звітності, що складають власний капітал; – трактування поняття «власний капітал» зазнає суттєвого спрощення, що певною мірою сприяє розумінню її сутності. 	<ul style="list-style-type: none"> – Сутність власного капіталу розкривається абстрактно та служить для задоволення прикладних цілей бухгалтерського обліку й економічного аналізу під час вивчення його структурної характеристики, більш глибокого осмислення та ідентифікації його компонентів; – абстрактний виклад змісту дефініції «власний капітал» у рамках структурного підходу не може претендувати на універсальність трактування.
Вартісний	<ul style="list-style-type: none"> – В основу трактування покладені основні балансові рівняння, що містять елементи бухгалтерського балансу (ототожнення з майновим підходом); – спрощене розкладення сутності власного капіталу дає змогу розрахувати його величину на будь-яку звітну дату. 	<ul style="list-style-type: none"> – Спірним моментом у практичній діяльності є вибір оцінки вартості активів і зобов'язань для розрахунку власного капіталу.

ний капітал» наведених підтипів доводить, що кожен підтип економічного та бухгалтерського підходів не відображає повністю економічну сутність власного капіталу, а найбільш прийнятним, на думку автора, є комплексний підтип, що передбачає синтез декількох напрямів дослідження поняття власного капіталу.

У цьому формулюванні комплексного підтипу власного капіталу виділяються такі три ознаки:

- функціональна (одночасна взаємодія всіх факторів);
- захисна (компенсація збитків у разі виникнення);
- оперативна (створення умов для безперервності діяльності організації).

Комплексний підтип є гарантом захисту інтересів власників у разі виникнення ризикових ситуацій, що викликані впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, шляхом створення резервів з прибутку організації загалом.

Висновки і пропозиції. Об'єднання наведених ідентифікаційних ознак комплексного під-

типу відображає економічну сутність поняття власного капіталу та передбачає синтез декількох напрямів дослідження поняття власного капіталу. Отже, на думку авторів, власний капітал – це частина активів організації, не обтяжених зобов'язаннями, інвестованих власником у господарську діяльність як стратегічний резерв задля отримання прибутку й реалізації своїх прав, що накопичується чи вилучається в процесі функціонування організації та використовується власником на свій розсуд.

Проаналізувавши сутність, склад і загальну характеристику цього поняття, зауважимо, що власний капітал як об'єкт бухгалтерського обліку є основою забезпечення фінансово-господарської діяльності організації. За доцільного використання його показників він має високу здатність до генерування прибутку шляхом забезпечення фінансової стійкості розвитку підприємства, його платоспроможності на довгострокову перспективу, як наслідок, зниження ризику банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Бланк І.О. Управління формуванням капіталу. Київ : Ніка-центр, 2000. 512 с.
2. Хорін А.Н. Розкриття суттєвої інформації в бухгалтерській звітності. *Бухгалтерський облік*. 1999. № 9. С. 81.
3. Безруких П.С. Бухгалтерський облік. 2004. 736 с.
4. Палій В.Ф. Міжнародні стандарти обліку та фінансової звітності. 2003. 506 с.
5. Новодворський В.Д. Облік власного капіталу. Москва : Економіст, 2007. 159 с.
6. Дмитрієва І.М. Бухгалтерський облік та аудит. Москва : Юрайт, 2012. 287 с.
7. Гляровська Л.Т. Аудит власного капіталу комерційних організацій. Москва : Юніті-Дана, 2004. 296 с.
8. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0336-13> (дата звернення: 10.11.2019).
9. Міжнародні стандарти фінансової звітності. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010 (дата звернення: 10.11.2019).
10. Ковальов В.В. Фінансовий менеджмент: теорія та практика. Москва : Велбі ; Проспект, 2007. 1024 с.

References:

1. Blank I.O. (2000) *Upravlinnja formuvannjam kapitalu* [Management of capital formation]. Kyiv : Nika-Centre. (in Ukrainian)
2. Horin A.N. (1999) Rozkryttja suttjevoji informaciji v buhgalterskij zvitnosti [Disclosure of material information in the financial statements]. *Accounting*, no. 9, p. 81.
3. Bezrukikh P.S. (2004) *Buhgalterskij oblik* [Accounting].
4. Paliy V.F. (2003), *Mizhnarodni standarty obliku ta finansovoji zvitnosti* [International Accounting and Financial Reporting Standards].
5. Novodvorsky V.D. (2007) *Oblik vlasnogo kapitalu* [Accounting for Equity]. Economist.
6. Dmitrieva I.M. (2012) *Buhgalterskij oblik ta audut* [Accounting and Auditing]. Yuryt.
7. Gilyarovskaya L.T. (2004) *Audut vlasnogo kapitalu komercijnyh organizacij* [Audit of equity of commercial organizations]. Uniti-Dana.
8. The official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. On approval of National Accounting Standard (Standard) of Accounting 1 General Requirements for Financial Reporting. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0336-13> (accessed 10 November 2019).
9. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. International Financial Reporting Standards. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010 (accessed 10 November 2019).
10. Kovalev V.V. (2007) *Finansovij menedzhment: teorija ta praktyka* [Financial Management: Theory and Practice]. Velbi ; Prospect.

Бабиченко В. В.

Ананченко А. А.

Кременчугский национальный университет
имени Михаила Остроградского

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КАТЕГОРИИ «СОБСТВЕННЫЙ КАПИТАЛ ПРЕДПРИЯТИЯ»: РАЗНООБРАЗИЕ ВЗГЛЯДОВ

Резюме

В статье исследованы существующие определения понятия собственного капитала и способы его формирования на предприятии. Определена проблема наличия недостаточно аргументированных подходов к определению сущности и состава собственного капитала, систематизации и выбору показателей, которые его характеризуют, сложности интерпретации неоднозначной трактовки понятия собственного капитала. Представлена собственная концепция определения понятия собственного капитала, которая раскрывает характерные признаки и факторы влияния внутренней и внешней среды на предприятия, является гарантом защиты интересов владельцев в случае возникновения рискованных ситуаций. На основе обобщенной информации авторами предложено определение понятия собственного капитала, что является основным обеспечением финансово-хозяйственной деятельности организации.

Ключевые слова: собственный капитал, концепция, дифференциация, подход, учет.

Babichenko Victor

Ananchenko Anastasiia

Kremenchug Mykhailo Ostrogradsky National University

DETERMINATION OF CATEGORY IS A “PROPERTY ASSET OF ENTERPRISE”: VARIETY OF LOOKS

Summary

In the article investigational existent determinations of concept of property asset and methods of it forming are on an enterprise. A problem is certain presence the argued going not enough near determination of essence and composition of property asset, to systematization and choice of indexes, that he is characterized, to complication of interpretation of ambiguous interpretation of concept of property asset from position of record-keeping. Conceptual approaches are presented in research of maintenance of property asset, within the framework of evolution as economic approach so record-keeping with the selection of functions each, comparing likeness and divergence of the last. Differentiation of this concept is analyzed, dividing it into separate subtypes with separate determination of descriptions each separately. Differentiation of this concept is analyzed, dividing it into separate subtype with separate determination of descriptions each separately. Own conception is presented to determination of concept of property asset, that exposes characteristic signs and factors of influence of internal and external environment on an enterprise, comes forward as a guarantor protective interests of proprietors in case of origin of risk situations, that is caused by influence of factors of internal and external environment, creating backlogs from the income of organization on the whole. The presented table of advantages and disadvantages in determining the essence of differentiation of the concept of “equity” of the subtypes below proves that each of the subtypes of economic and accounting approaches does not fully reflect the economic essence of equity, the most acceptable, in the author’s view, is a complex subtype that provides synthesis of several areas of research of the concept of equity. On the basis of the generalized information authors are offer determination of concept of property asset, as an object of record-keeping that is the basic providing of financially-economic activity of organization, having a high capacity for generating of income, providing financial firmness of development of enterprise, it solvency and prospect on the whole, including for itself the row of elements that are the basic and important objects of management of organization financial and economic activity.

Keywords: property asset, conception, differentiation, approach, account.